

УДК 343.13

АРТЕМ ЄВГЕНОВИЧ ГОЛУБОВ,

*заступник начальника факультету з підготовки слідчих
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ЯК ПРАВОВА ФОРМА ЗАКРІПЛЕННЯ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ ДЕРЖАВИ

Розбудова України як правової та демократичної держави передбачає дотримання і виконання всіма учасниками суспільних відносин основних конституційних засад. Однією із таких засад є норма ст. 19 Основного Закону країни, згідно з якою органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У цьому контексті відмітимо, що це положення визначає необхідність виключно правового підґрунтя для заснування, функціонування будь-яких організаційних структур, утворених державою. Одним із таких складних організаційних утворень, яке виконує важливу функцію держави, гарантує завдяки своїй діяльності утвердження і забезпечення прав і свобод людини, сприяє забезпеченню державної безпеки є система кримінальної юстиції України.

З наведеного ми відмічаємо, що в сучасних умовах розбудови України як правової та демократичної держави ця система повинна діяти виключно на підставі та в межах, визначених Конституцією та законами України. З іншого боку вказані нормативно-правові акти повинні відображувати межі діяльності цієї системи, закріплювати її структуру та правовий статус її органів, закріплювати способи та форми її діяльності. Саме у такому діалектичному зв'язку, коли система кримінальної юс-

тиці використовує право як основу свого існування, а право використовує цю систему як засіб своєї реалізації та утвердження ми і ведемо мову про їх співвідношення та взаємодію. На те, що система кримінальної юстиції являє собою поєднання правової основи та відповідних організаційних структур вказується у Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженою указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008. Зокрема у ній вказано, система кримінальної юстиції – кримінальне, кримінально-процесуальне та кримінально-виконавче законодавство, а також відповідні органи та установи. Такий тип зв'язку має своїм наслідком як формування певного правового явища, яке засновано на демократичних засадах, так і безпосереднє втілення права у суспільні відносини, що забезпечує реалізацію його верховенства у всіх сферах суспільного життя.

Щодо характеру правової бази існування та діяльності системи кримінальної юстиції України, то це насамперед Конституція України, яка визначає пріоритети (утвердження і забезпечення прав і свобод людини), основні завдання (захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки) та методи їх здійснення (діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України). Враховуючи змістовну єдність за ознакою функціонального призначення (правоохоронна функція та функція правосуддя) та характеру правозастосовної діяльності окремих елементів цієї системи (притягнення до кримінальної відповідальності, доведення її підстав та виконання вироків судів). Важливою складовою правової основи цієї системи є відповідні закони: Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінально-виконавчий кодекс України. Також до числа законів, які закріплюють підстави, межі повноважень та спосіб діяльності органів державної влади, їх посадових осіб, які входять до структури системи кримінальної юстиції слід віднести Закони України «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про міліцію», «Про адвокатуру» та ряд інших. Кожний з цих актів має власне призначення у формуванні системи кримінальної юстиції та організації її діяльності.

Відповідні зміни у змісті цих актів, істотно впливають на внутрішні зв'язки та взаємодії між елементами цієї системи, привносять переміни у форми та способи здійснення завдань та функцій, що на неї покладено. При цьому слід вказати на те,

що будь-які зміни у нормативно-правовій основі цієї системи не можуть носити локальний характер, а їх прийняття бути ізольованим та непов'язаним із необхідністю внесення змін у інші акти. Більш того, в залежності від характеру та ролі акту, яку він виконує у системі кримінальної юстиції він також повинен враховувати існуючі зв'язки, які вже існують, забезпечуючи цілісність та ефективність діяльності цієї системи.

У контексті наведеного окрему увагу приділимо питанню відображення системи кримінальної юстиції держави у Кримінальному процесуальному кодексі України (КПК України). Останній є істотно оновленим нормативно-правовим актом як за ідеологічною формою, так і за нормативним змістом. Відмітимо його роль як акту, яким визначені повноваження основних органів та посадових осіб, як і уговорюють вказану систему, до того ж він визначає способи та форми їх діяльності. При цьому звернемо увагу, що згідно з Концепцією реформування кримінальної юстиції України, затвердженою указом Президента України від 08.04.2008 № 311/2008, до її складу включено органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи, інститут державних обвинувачів (прокуратура), органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування, органи та установи виконання кримінальних покарань, адвокатура.

Аналіз КПК України свідчить, що він в цілому передбачає закріплення ролі та функцій органів та їх посадових, яких включено до системи кримінальної юстиції. У цьому кодексі більш детально знайшли свою регламентацію питання повноважень, форм та способів їх діяльності. До того ж, більш детальне опрацювання питання основних засад кримінального провадження, більш змістовне визначення прав та обов'язків представників держави, які здійснюють кримінальне провадження істотно вплинуло на підвищення ефективності функціонування досліджуваної системи щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини у сфері кримінального судочинства, сприяло підвищенню рівня забезпечення економічної та інформаційної безпеки України завдяки діяльності цих органів.

Однак, при всіх позитивних аспектах від прийняття нового КПК України та в цілому належному відображенні у ньому системи кримінальної юстиції слід відзначити певну неузгодженість у загальній правовій основі функціонування досліджуваної системи. Так, фактично кожному із державних органів, які віднайшли своє відображення у КПК України відповідає влас-

ний закон, яким визначені правові засади їх створення та діяльності, встановлені основні функції та завдання, передбачено повноваження їх посадових осіб, а також певні соціальні та правові гарантії їх діяльності. Наприклад, щодо суду, то це закон України «Про судоустрій і статус суддів», стосовно прокурора – це закон України «Про прокуратуру», з приводу діяльності адвоката – це закон України «Про адвокатуру» та ряд інших. Але з приводу регламентації статусу органів досудового розслідування та статусу слідчого в національному законодавстві відсутні відповідні приписи. На жаль, не в повному обсязі вони включені до галузевого законодавства (законів України «Про міліцію», «Про Службу безпеки України» тощо).

Тому, на погляд автора, що підтверджується аналізом фахової літератури та змісту окремих законопроектів, в аспекті удосконалення правової основи системи кримінальної юстиції та приведення її відповідність із змістом основних кодифікованих актів, у тому числі і КПК України, актуальним завданням для правової науки та законотворення є прийняття законів України «Про систему органів досудового слідства» та «Про статус слідчого» або, якщо йти шляхом авторів судового законодавства, то закону України «Про систему органів досудового слідства і статус слідчого». При цьому, все ж таки слід визнати те, що правовий статус цього суб'єкта кримінального провадження повинен бути визначений з урахуванням не тільки засад змагальності, а й враховуючи принципи поділу влади, де на слідчого слід надати статус представника органу виконавчої влади та покласти на нього функцію з розслідування кримінального правопорушення, під час якого він має бути процесуально незалежним.

Таким чином, можна констатувати, що новий КПК України виступає правовою формою закріплення системи кримінальної юстиції держави, способів та форм діяльності органів державної влади, їх посадові особи, що входять до складу цієї системи під час здійснення кримінального провадження. Ця оновлена форма у більшому ступені відповідає ідеї пріоритетного утвердження і забезпечення прав і свобод людини, сприяє більш ефективному виконанню завдання із забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави та створює умови для функціонування її складових лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Але окремі аспекти існування правової основи кримінальної юстиції в частині взаємної узгодженості та повноти правового регулювання її структури потребують свого подаль-

шого опрацювання, як потребує свого більш виваженого підходу закріплена у КПК України концептуальна модель статусу слідчого та характеру його діяльності, особливо в контексті взаємодії із іншими учасниками кримінального провадження.

Вважаємо, що розробка відповідних нормативно-правових актів та врахування пропозицій практиків і науковців забезпечить функціонування кримінальної юстиції України відповідно до сучасних демократичних стандартів кримінального судочинства, а удосконалення підходів до визначення статусу та повноважень слідчого забезпечить проведення дійсно швидкого, повного та неупередженого розслідування та виконання у повному обсязі інших завдань, передбачених у ст. 2 КПК України.

Одержано 22.03.2013